

Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

УДК 336.225:339.54

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20593199>

**Оцінка ефективності діяльності контролюючих органів щодо виявлення
та попередження порушень податкового і митного законодавства**

Остапенко Вікторія Миколаївна

к.е.н., доцент кафедри міжнародної торгівлі,

митної справи та фінансових технологій,

Харківський національний економічний університет

імені Семена Кузнеця,

пр. Науки 9-А, 61166, Харків, Україна,

Email - viktoria.ostapenko@hneu.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4077-5738>

Прийнято: 15.04.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

Анотація. Стаття присвячена оцінці ефективності діяльності податкових та митних органів України у сфері виявлення, попередження та протидії порушенням податкового і митного законодавства в умовах воєнного стану та євроінтеграційних процесів.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі результативності роботи контролюючих органів (ДПС та Держмитслужби) за період 2023–2025 років, виявленні позитивних тенденцій та системних проблем у механізмах фіскального контролю.

У роботі проаналізовано міжнародні стандарти оцінки ефективності податкового адміністрування (TADAT, рекомендації OECD та МВФ), а також сучасні підходи до ризик-орієнтованого контролю. На основі офіційних даних Держмитслужби та аналітичних звітів проведено оцінку ключових показників діяльності митних органів: кількості та вартості виявлених порушень, рівня стягнення санкцій, динаміки тіньового імпорту, цифровізації процесів та корупційних ризиків.

Встановлено позитивну динаміку в частині виявлення правопорушень: у 2025 році зафіксовано зростання загальної вартості виявлених митних порушень до 10,9 млрд грн та збільшення середньої вартості одного порушення більш ніж удвічі. Водночас виявлено суттєвий дисбаланс між високою ефективністю на етапі виявлення та критично низьким рівнем фактичного стягнення санкцій (менше 1% у 2025 році).

Ключові слова: податковий контроль, митний контроль, ефективність контролюючих органів, митні правопорушення, ризик-орієнтований підхід, цифровізація митного адміністрування.

Assessment of the effectiveness of controlling bodies in detecting and preventing violations of tax and customs legislation

Ostapenko Viktoriia

PhD in Economics, Associate Professor

Department of International Trade, Customs Affairs and Financial Technologies

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

9-A Nauky Ave., 61166, Kharkiv, Ukraine

Email - viktor.ostapenko@hneu.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4077-5738>

Abstract. The article is devoted to the assessment of the effectiveness of tax and customs authorities of Ukraine in detecting, preventing, and countering violations of tax and customs legislation under martial law and European integration processes.

The purpose of the study is to conduct a comprehensive analysis of the performance of controlling bodies (State Tax Service and State Customs Service) for the period 2023–2025, to identify positive trends and systemic problems in the mechanisms of fiscal control.

The paper examines international standards for evaluating the effectiveness of tax administration (TADAT, OECD and IMF recommendations) and modern approaches to risk-oriented control. Based on official data from the State Customs Service and analytical reports, the key performance indicators of customs authorities were evaluated, including the number and value of detected violations, the level of sanctions collection, the dynamics of shadow imports, digitalization of processes, and corruption risks.

The study reveals positive dynamics in the detection of offenses: in 2025, the total value of detected customs violations reached 10.9 billion UAH, with the average value per violation more than doubling. At the same time, a significant imbalance was identified between high efficiency at the detection stage and a critically low level of actual collection of sanctions (less than 1% in 2025).

Keywords: tax control, customs control, effectiveness of controlling bodies, customs offenses, risk-oriented approach, digitalization of customs administration.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку економіки України характеризується високою динамічністю трансформацій податково-митної сфери, що зумовлено як внутрішніми структурними змінами, так і зовнішніми

викликами, пов'язаними з глобалізацією, євроінтеграційними процесами та воєнним станом. У таких умовах особливого значення набуває забезпечення ефективного функціонування системи адміністрування податків і митних платежів, оскільки саме вона формує основу бюджетної стабільності держави та її фінансової безпеки.

Водночас податково-митна сфера залишається однією з найбільш уразливих до правопорушень, що проявляються у різних формах ухилення від сплати податків, заниження митної вартості, контрабанді, фіктивному експорту/імпорту та використанні складних схем мінімізації фіскальних зобов'язань. Такі явища не лише зменшують обсяги бюджетних надходжень, але й викривляють конкурентне середовище, підривають принципи справедливого оподаткування та створюють додаткові ризики для макроекономічної стабільності.

У цьому контексті особливої актуальності набуває макроекономічний аналіз податково-митної сфери України, який дозволяє оцінити загальні тенденції формування бюджетних доходів, ефективність функціонування фіскальних інститутів, а також взаємозв'язок між економічною ситуацією в державі та рівнем податкових і митних правопорушень. Такий підхід дає можливість виявити системні проблеми, визначити фактори впливу на порушення законодавства та окреслити напрями підвищення ефективності державного контролю. Окрему увагу доцільно приділити оцінці результативності діяльності контролюючих органів у сфері виявлення, запобігання та протидії податковим і митним правопорушенням. Це передбачає аналіз інституційної спроможності, рівня цифровізації процесів адміністрування, ефективності ризик-орієнтованих підходів та взаємодії між державними органами, відповідальними за фіскальний контроль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародні організації активно розробляють інструменти для оцінки ефективності податкових і митних органів. TADAT (Tax Administration Diagnostic Assessment Tool) [1] від МВФ/Світового банку — ключовий інструмент, який оцінює 9 сфер ефективності (стратегічне планування, реєстрація платників, подання декларацій, сплата, облік, перевірки, розслідування, управління ризиками, сервіс). OECD Tax Administration 2025 [2] підкреслює роль цифровізації, аналітики даних та управління ризиками, пов'язаними з дотриманням вимог (CRM). Адміністрації з високим рівнем даних і автоматизованого відбору для перевірок досягають кращих результатів у детектуванні порушень при менших витратах. Аудиторські коригування стабільні, але додаткові надходження зменшуються, що свідчить про ефективні превентивні заходи. Спеціальний звіт про шахрайство з ПДВ на імпорті [3] критикує недостатню координацію між митними та податковими органами ЄС, що призводить до втрат. Рекомендує посилення ризик-менеджмент і обміну даними. Систематичні огляди [4, 5, 6] виділяють такі ключові фактори, як економічні (ставки податків), знання платників, аудити, інспекції. Технології (автоматизований ризик-аналіз) значно підвищують ефективність. Дослідження IMF [8, 9] та вчених [10, 11] підкреслюють інтегроване ризик-менеджмент, порівняння імпорту/експорту та співпрацю з податковими органами.

В Україні тема особливо актуальна через реформи, війну та інтеграцію до ЄС. Зареєстровано проекти щодо запровадження оцінки ефективності та результативності ДПС і митниці за КРІ [12, 13]. Метою яких є прозорість, підзвітність, оптимізація. Перша оцінка планувалася на 2025–2026 рр. з урахуванням TADAT та рекомендацій МВФ/OECD. TADAT в Україні: Оцінка 2018 р. виявила сильні та слабкі сторони. Дослідження [14, 15] фіксують

падіння надходжень, вплив тимчасового скасування мит, але також адаптацію територіальних органів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Ефективність функціонування податково-митної системи держави значною мірою залежить від результативності діяльності контролюючих органів, які здійснюють адміністрування податків і митних платежів, а також забезпечують виявлення, попередження та припинення відповідних правопорушень. У сучасних умовах трансформації економіки України, що супроводжується воєнним станом, цифровізацією державного управління та інтеграцією до європейського економічного простору, оцінка ефективності таких органів набуває особливої актуальності [16].

Контролюючі органи у сфері податкових і митних відносин виконують комплекс взаємопов'язаних функцій, що охоплюють не лише фіскальну складову, але й аналітичну, превентивну та правоохоронну діяльність. Їх основним завданням є забезпечення повноти та своєчасності надходжень до державного бюджету, мінімізація фіскальних ризиків, а також формування сприятливого середовища для добровільного виконання платниками своїх податкових зобов'язань.

Важливим аспектом оцінки ефективності діяльності контролюючих органів є аналіз результативності заходів податкового та митного контролю, зокрема кількості виявлених правопорушень, обсягів донарахованих і фактично стягнутих платежів, рівня відшкодування завданих державі збитків, а також динаміки показників тіньової економіки. При цьому ефективність не обмежується лише кількісними показниками, а включає якісні характеристики, такі як рівень превенції правопорушень, зниження ризиків ухилення від оподаткування та підвищення податкової дисципліни.

Особливого значення набуває впровадження ризик-орієнтованого підходу до здійснення контролю, який передбачає концентрацію ресурсів на найбільш проблемних та ризикових сегментах економіки. Такий підхід дозволяє підвищити результативність перевірок, зменшити адміністративний тиск на добросовісний бізнес та забезпечити більш раціональне використання ресурсів держави. Водночас розвиток інформаційно-аналітичних систем, автоматизованого обміну даними та електронного адміністрування сприяє підвищенню прозорості діяльності контролюючих органів і зниженню корупційних ризиків.

Не менш важливим є інституційний аспект оцінки ефективності, який передбачає аналіз рівня координації між різними органами державної влади, зокрема податковими, митними, правоохоронними та фінансовими структурами. Узгодженість їх дій дозволяє забезпечити комплексний підхід до боротьби з податковими та митними правопорушеннями, особливо у випадках, що мають складний або транснаціональний характер [16].

У сучасних умовах ефективність діяльності контролюючих органів також тісно пов'язана з рівнем цифровізації фіскальних процесів. Використання електронних сервісів, систем управління ризиками, автоматизованого аналізу фінансових операцій та інтегрованих баз даних дозволяє значно підвищити швидкість і точність виявлення порушень, а також забезпечити превентивний характер контролю.

Сучасний стан протидії порушенням податкового та митного законодавства в Україні характеризується поєднанням двох взаємопов'язаних тенденцій: з одного боку – підвищення ефективності діяльності контролюючих органів, з іншого – збереження значного рівня тінізації економіки та фіскальних втрат [17]. Аналіз офіційних даних свідчить про досить високий рівень активності митних органів у сфері виявлення

правопорушень. Так, у 2025 році: виявлено понад 9,5 тис. порушень митних правил; загальна вартість виявлених правопорушень перевищила 11 млрд грн. [18]. При цьому динаміка протягом року демонструє стабільне нарощування результативності: за I квартал 2025 року – 3 288 порушень на 2,9 млрд грн за півріччя – близько 4,8-5 тис. порушень на 6 млрд грн, за 9 місяців – 7 289 порушень на 10,3 млрд грн [19]. Це свідчить про чітку тенденцію: збільшення не лише кількості виявлених порушень, але й їх вартості, що означає покращення аналітичних і контрольних механізмів.

За даними аналітичних звітів і аудиту митниці [17], найбільш поширеними видами порушень є неправильне визначення країни походження товарів; заниження митної вартості; незаконне застосування податкових пільг; порушення митних режимів; неправильна класифікація товарів. Це дозволяє зробити важливий аналітичний висновок: більшість порушень має не кримінально-грубий, а «інтелектуально-схемний» характер, тобто пов'язана з маніпуляціями документами та оцінками, а не прямою контрабандою [19].

Ефективність роботи митних органів можна оцінити за кількома ключовими показниками:

1. Результативність виявлення. Зростання сум виявлених порушень (до 10-11 млрд грн) свідчить про покращення ризик-орієнтованих систем; підвищення якості аналітичної роботи; концентрацію на великих схемах, а не дрібних порушеннях [17].

2. Фінансовий ефект. Лише за частину 2025 року вилучено товарів на сотні мільйонів гривень митний аудит забезпечив донарахування майже 1 млрд грн платежів. Це означає, що контроль має реальний бюджетний ефект, а не лише формальний. За результатами досліджень: рівень корупційного досвіду бізнесу у митній сфері знизився з ~35% до 21,8% у 2025 році [19].

Виявлення корупційних та тіньових схем. Попри позитивну динаміку, у митній сфері зберігаються типові корупційні та напівлегальні схеми: заниження митної вартості товарів; «дроблення» партій товарів для уникнення оподаткування; використання фіктивних імпортерів; маніпуляції з кодами УКТЗЕД; незаконне використання пільг.

Особливості сучасного етапу: схеми стають більш складними та транснаціональними; активно використовуються цифрові інструменти (фіктивні документи, електронні схеми); збільшується роль посередників (митних брокерів). Це означає, що боротьба переходить у площину аналітики даних, а не лише фізичного контролю. В табл. 1 представлено ключові показники ефективності діяльності контролюючих органів щодо протидії митним правопорушенням в Україні за період 2023-2025 рр. [20].

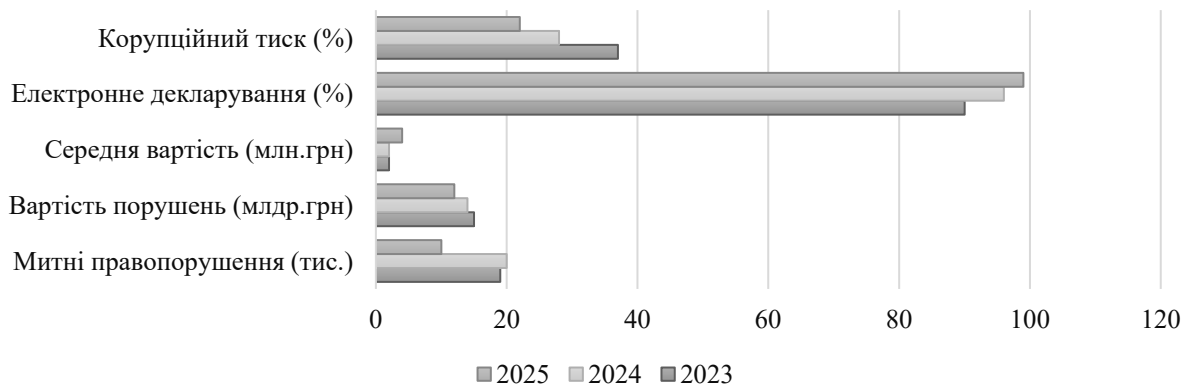

Рис. 1. Показники ефективності діяльності контролюючих органів щодо протидії митним правопорушенням в Україні (2023-2025 рр.)

Таблиця 1

Показники ефективності діяльності контролюючих органів щодо протидії
митним правопорушенням в Україні (2023-2025 рр.)

Показник	2023	2024	2025	Динаміка / оцінка ефективності
Кількість виявлених митних правопорушень, тис. справ	18.4	19.7	9.5 (рік/оцінка)	↓ (зменшення кількості, але якісне покращення)
Загальна вартість виявлених порушень, млрд грн	~8.9	~9.8	~10.9	↑ стабільне зростання (ефективніша аналітика)
Середня вартість 1 порушення, млн грн	0.48	0.50	1.14	↑ різке зростання (виявлення великих схем)
Кількість справ, переданих до суду, тис.	9.2	10.3	5.0	≈ стабільно ~50% від усіх
Частка справ, переданих до суду, %	50%	52%	52%	стабільно
Сума накладених штрафів і санкцій, млрд грн	4.8	5.6	6.4	↑ зростання
Фактично стягнуто до бюджету, млрд грн	0.19	0.22	0.058	↓ критичне падіння
Коефіцієнт реального стягнення, %	3.9%	3.9%	0.9%	↓ різке погіршення
Сума донарахованих митних платежів, млрд грн	12.5	14.2	8.7 (півріччя)	↑ тенденція до зростання
Кількість вилучених товарів, тис. випадків	~3.2	~3.5	~2.1	стабільно
Частка “великих” порушень (>1 млн грн), %	18%	22%	31%	↑ суттєве покращення
Частка “сірих” імпорتنних схем, %	20-22%	17-20%	15-18%	↓ позитивна тенденція
Рівень контрабанди в імпорті, %	9-10%	7-9%	6-8%	↓ зменшення
Частка недеklarування товарів, %	13-15%	11-13%	9-11%	↓
Рівень заниження митної вартості, %	12-14%	10-12%	8-10%	↓
Кількість кримінальних справ (контрабанда, ухилення)	3 100+	3 400+	1 800+ (півріччя)	↑ загальна тенденція
Частка електронного декларування, %	92%	95%	97%	↑ цифровізація
Рівень ризикових імпорتنних операцій, %	21%	19%	17%	↓ ефективність контролю
Рівень корупційного тиску (за оцінками бізнесу), %	~35%	~27%	~22%	↓ значне покращення
Кількість справ, вирішених через митний компроміс, %	~15%	~20%	~25%	↑ ефективність альтернатив

Надходження від митного компромісу, млн грн	~60	~70	~133	↑ у 2 рази
Рівень цифровізації митниці, %	~75%	~82%	~88%	↑

Проведений аналіз показників ефективності діяльності митних органів України за 2023-2025 роки свідчить про наявність позитивної динаміки у сфері виявлення та аналітичного контролю правопорушень. Зокрема, спостерігається зростання загальної вартості виявлених порушень (з 8,9 до 10,9 млрд грн) та істотне збільшення середньої вартості одного правопорушення більш ніж у два рази, що свідчить про переорієнтацію контролюючих органів на викриття масштабних схем ухилення [20].

Водночас ключовою проблемою залишається низький рівень фактичного стягнення фінансових санкцій, який у 2025 році становить менше 1%, що вказує на недостатню ефективність судового та виконавчого механізмів. Це формує розрив між результатами контрольної діяльності та її реальним бюджетним ефектом. Позитивними тенденціями є: зниження частки тіншового імпорту та контрабанди; підвищення рівня цифровізації митних процедур; зменшення корупційного тиску; розвиток альтернативних механізмів (митний компроміс). Таким чином, система протидії митним правопорушенням в Україні демонструє високу ефективність на етапі виявлення, проте залишається обмежено ефективною на етапі реалізації санкцій, що потребує подальшого вдосконалення інституційних та правозастосовних механізмів [20].

Висновки. Отже, проведений комплексний аналіз ефективності діяльності контролюючих органів у сфері протидії порушенням податкового та митного законодавства України дозволяє сформулювати системне уявлення про сучасний стан фіскального контролю та його результативність у 2023–2025 роках. Встановлено, що в Україні сформовано достатньо розвинену інституційну систему контролю, яка забезпечує виявлення значної кількості

податкових і митних правопорушень. Про це свідчить стабільно високий рівень кількості виявлених порушень, а також зростання загальної вартості виявлених правопорушень, що у 2025 році досягла понад 10 млрд грн. Особливо важливою тенденцією є суттєве збільшення середньої вартості одного правопорушення, що свідчить про переорієнтацію діяльності контролюючих органів із виявлення дрібних порушень на протидію масштабним схемам ухилення від оподаткування та митних платежів.

Разом із тим аналіз показав, що ефективність діяльності контролюючих органів є неоднорідною та характеризується наявністю структурного дисбалансу між етапами виявлення порушень і реальним відшкодуванням завданих державі збитків. Зокрема, при значних обсягах донарахованих платежів і накладених санкцій, рівень фактичного стягнення залишається критично низьким (менше 1% у 2025 році), що свідчить про недостатню ефективність судово-виконавчого механізму та наявність інституційних обмежень у доведенні справ до фінансового результату.

Особливу роль у підвищенні ефективності відіграє цифровізація податкових і митних процесів, яка забезпечує автоматизацію контролю, зменшення впливу людського фактору та підвищення прозорості операцій. Зростання частки електронного декларування до 97% у 2025 році підтверджує трансформацію фіскальної системи у напрямі сучасної цифрової моделі управління. Разом з тим, незважаючи на позитивні зрушення, зберігається значний рівень тінізації економіки та фіскальних втрат, що обумовлено як об'єктивними макроекономічними чинниками (воєнний стан, дефіцит бюджету, структурні дисбаланси), так і суб'єктивними факторами, пов'язаними з недосконалістю правозастосовної практики, складністю доказування правопорушень та недостатньою координацією між державними органами.

Таким чином, можна зробити узагальнений висновок, що система протидії податковим і митним правопорушенням в Україні є достатньо ефективною на етапі їх виявлення та аналітичного супроводу, однак залишається недостатньо результативною на етапі реалізації санкцій та фактичного відшкодування втрат бюджету. Це зумовлює необхідність подальшого вдосконалення інституційного механізму, посилення взаємодії між контролюючими та правоохоронними органами, а також розвитку цифрових і аналітичних інструментів державного фінансового контролю.

Список використаних джерел

1. TADAT Secretariat. TADAT Field Guide 2025. Tax Administration Diagnostic Assessment Tool, 2025. URL: <https://www.tadat.org/>
2. Tax Administration 2025: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies. OECD. Paris : OECD Publishing, 2025. URL: <https://doi.org/10.1787/cc015ce8-en>.
3. Reports on corruption and integrity in tax and customs administration (various countries). Transparency International. 2025. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2025>
4. European Commission. VAT Gap in the EU 2025. Brussels : Directorate-General for Taxation and Customs Union, 2025.
5. Tax Administration 2024. OECD. Paris : OECD Publishing, 2024. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/11/tax-administration-2024_5c4606e4/2d5fba9c-en.pdf
6. Shtuler I. Customs taxation in Ukraine: Efficiency of administration and directions for improvement. Economic Forum. 2024. URL: <https://e-forum.com.ua/en/journals/tom-14-3-2024/mitne-opodatkuvannya-v-ukrayini-efektivnist-administruvannya-ta-napryamki-udoskonalennya>

7. Capgemini. Tax and Customs Trends 2026: What to Expect. 2026.
URL: <https://www.capgemini.com/insights/expert-perspectives/trends-in-tax-and-customs-for-2026-real-time-personalized-transactions-informed-by-ai/>
8. International Monetary Fund. Ukraine: Technical Assistance Report – National Revenue Strategy (Customs Component). IMF Country Report, 2025.
URL: <https://www.imf.org/en/publications/technical-assistance-reports/issues/2025/08/13/ukraine-technical-assistance-report-national-revenue-strategy-implementation-in-customs-569554>
9. Baer K., Barra P. A., Benitez J. C. Closing the Gap: How Tax Administration Performance Shapes Compliance : IMF Working Paper No. 2025/209. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2025.
<https://doi.org/10.5089/9798229027076.001>.
10. Adem M. Desta T., Girma B. Determinants of Tax Compliance Behavior: A Case Study in Ethiopia. *SAGE Open*. 2024.
<https://doi.org/10.1177/21582440241292869>.
11. Chen Y. The effects of digitalized tax administration on multinational enterprises' tax avoidance: Evidence from China. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*. 2025. Volume 102, 102177, ISSN 1042-4431,
<https://doi.org/10.1016/j.intfin.2025.102177>
12. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо запровадження КРІ для митних органів : проєкт Закону України № 12360 від 25.12.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55500>.
13. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо запровадження оцінки ефективності діяльності контролюючих органів : проєкт Закону України № 12359 від 25.12.2024. URL: <https://www.mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy.pdfhttps://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55499>.

14. Cherkunov O. Assessing the Effectiveness of Ukrainian Customs Service: Legal Aspects of KPI Implementation. *Lex Portus*. 2025. № 1. 11(1), 36–45. <https://doi.org/10.62821/lp11103>.

15. Fedotov O. Ukrainian Customs Is Under Fire: Functioning of the Territorial Bodies of the State Customs Service during the Russian Invasion. *World Customs Journal*. 2023. 17(1), 85–96. <https://doi.org/10.55596/001c.73208>

16. В Україні виявили майже 5 тис порушень митних правил на 6 млрд грн. URL: https://dengi.ua/ua/finance/9755027-v-ukrayini-viyavili-majzhe-5-tis-porushen-mitnikh-pravil-na-6-mlrd-grn?utm_source=chatgpt.com

17. За 11 місяців 2025 року митні органи виявили 8 851 порушень митних правил на 10,9 млрд грн. URL: https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-11-misiatsiv-2025-roku-mitni-organi-viiavili-8-851-porushen-mitnikh-pravil-na-109-mlrd-grn-2558?utm_source=chatgpt.com

18. За I квартал 2025 року митниці Держмитслужби виявили порушень митних правил на 1,4 млрд грн. URL: https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-i-kvartal-2025-roku-mitnitsi-derzhmitsluzhbi-viiavili-porushen-mitnikh-pravil-na-14-mlrd-grn-2096?utm_source=chatgpt.com

19. В Україні майже чверть митних справ у 2025 році завершені компромісом. URL: <https://fact-news.com.ua/v-ukraina-mayzhe-chvert-mitnih-sprav-u-2025-rotsi-zakrili-kompromisom>

20. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/>